

2017

संस्कृतम्

(केवल प्रश्नपत्रम्)

अधि : होरात्रयम्]

[पूर्णांक : 100

देश : (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।

(ii) उत्तराणि पृथक् प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायां लेखनीयानि ।

(iii) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि क्रमेण एकस्मिन् स्थाने लेखनीयानि ।

(iv) प्रश्नपत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि ।

(v) प्रश्न संख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया ।

(vi) खण्डसंख्या अपि लेखनीया ।

खण्ड – 'क' (अपठितांश-अवबोधनम्)

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत—

उत्तराखण्डे समये—समये अनेके महापुरुषाः अभवन् । तेषु पं. गोविन्दवल्लभ पन्त महोदयः अग्रणीयः अस्ति । सः प्रख्यातः राजनीतिज्ञः, कुशलवक्ता, संसदीयप्रथायाः मर्मज्ञश्च आसीत् । सः 1887 तमे ख्रीष्टाब्दे सितम्बर मासस्य दशमे दिनाङ्के अल्मोड़ा जनपदस्य खूंट ग्रामे जन्म अलभत् । प्रारम्भिकी शिक्षा अल्मोड़ा नगरे प्राप्य सः उच्चशिक्षार्थं प्रयागनगरम् अगच्छत् । आंग्लशासकानाम् विरुद्धः सः 'कुमाऊँ परिषद्' संस्थायाः स्थापनाम् अकरोत् ।

(क) एक पदेन उत्तरं लिखत—

1×2 = 2

(i) उत्तराखण्डे समये—समये के अभवन् ?

(ii) पन्त महाभागस्य प्रारम्भिकी शिक्षा कुत्र अभवत् ?

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत—

1

(i) आंग्लशासकानां विरुद्धः सः कस्याः स्थापनाम् अकरोत् ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत—

1×2 = 2

(i) 'प्रख्यातः राजनीतिज्ञः' अत्र विशेषण पदं किम् ?

(ii) 'सः उच्चशिक्षार्थम् प्रयागनगरम् अगच्छत् ।' अत्र क्रियापदं किम् ?

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत—

महान् वैज्ञानिकः डॉ. जगदीश चन्द्र 'बसु' महाभागः विज्ञानक्षेत्रे प्रायः अभिनवप्रयोगं करोति स्म । 'बेतार' यन्त्रस्य आविष्कारः अनेनैव कृतः । यस्य श्रेयः 'मारकोनी' महाशयः अलभत् । विविध-प्रयोगान् कृत्वा तेन प्रदर्शितं यत् जीव जन्तूनिव वृक्षेष्वपि जीवनीशक्तिः वर्तते । एतेन प्रत्यक्षं प्रकृटीकृतं यद् येन विषेण दर्दुरः म्रियते तेनैव विषेण वृक्षोऽपि म्रियते । यथा औषधि-विशेषेण मनुष्यः रोगमुक्तः भवति, तथैव वृक्षोऽपि रोगमुक्तः भवति । यथा मनुष्ये पाचनक्रिया भवति, तथैव वृक्षेष्वपि खाद्यरसानां परिपाकः पुष्टिश्च भवति । एवमेव स्वजीवनकाले विविधान् आविष्कारान् कृत्वा 'बसु' महाभागः वैदेशिकान् अपि आश्चर्यचकितम् अकरोत् । यद्यपि 'बसु' महाभागः अस्माकं मध्ये नास्ति किन्तु तस्य कार्याणि अद्यापि प्रेरणास्पदानि सन्ति ।

[1]

[PT

(क) एक पदेन प्रश्नानां उत्तराणि लिखत—

- (i) विज्ञानक्षेत्रे प्रायः कः अभिनवप्रयोगं करोति स्म ?
- (ii) जीवजन्तूनिव केषु जीवनीशक्तिः वर्तते ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत—

- (i) कस्य श्रेयः 'मारकोनी' महाशयः अलभत् ?
- (ii) 'वसु' महाभागः कान् आश्चर्यचकितम् अकरोत् ?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरत—

- (i) 'तथैव' इति पदे सन्धि विच्छेदं कुरुत ?
- (ii) 'यद्यपि 'वसु' महाभागः अस्माकं मध्ये नास्ति।' अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं लिखत ?

(घ) अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत ।

खण्ड - 'ख' (रचनात्मकं लेखनम्)

3. शोभितः पिथौरागढ़ नगरे निवसति । तस्य मित्रम् उत्कर्षः देहरादून-नगरे अस्ति । सः स्वविद्यालये संस्कृत समारोहे संस्कृतनाटक प्रतियोगितायां प्रथमं स्थानं प्राप्तवान् । तं प्रति लिखितं वर्धापन-पत्रं मञ्जूषायां प्रदाय पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

दिनाङ्कः 04-09

प्रिय मित्र (i)

नमो नमः ।

भवतां पत्रम् अद्यैव प्राप्तम् । पत्रं पठित्वा मनः (ii) जातः । भवान् स्वविद्यालये आयोजितायां संस्कृत प्रतियोगितायां प्रथमं स्थानं (iii) । भवतां संस्कृतानुरागः प्रशंसनीयः । मत्पक्षतः (iv) वर्धापन-पत्रं भवतां प्रि

(v)

मञ्जूषा - प्राप्तवान्, उत्कर्षः, प्रफुल्लितः, कोटिशः, शोभितः

4. मञ्जूषातः शब्दचयनं कृत्वा निम्नांकितं संवादं पूरयित्वा लिखत—

गुरुः - किं त्वं अद्य का तिथिः ?
शिष्यः - श्रीमन् ! अद्य पूर्णिमा तिथिः ।
गुरुः - दिने कः महोत्सवः भवति ?
शिष्यः - श्रीमन् ! अस्मिन् दिने रक्षाबन्धनं ।
गुरुः - अस्मिन्नेव दिने अपि आयोज्यते ।

मञ्जूषा - संस्कृत-दिवसः, अस्मिन्, श्रावणमासस्य, भवति, जानासि

5. 'अस्माकं देशः' इति विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत । सहायतार्थम् अधः मञ्जूषा दत्ता— 2x

मञ्जूषा - राजधानी, उत्तरस्याम्, संसदभवनम्, राष्ट्रपतिः, प्रवहन्ति, भारतवर्षम्, मुकुटमणिः, प्रक्षालयति

1×2

खण्ड - 'ग' (अनुप्रयुक्त व्याकरणम्)

2×2

अधोलिखितेषु रेखांकित पदेषु सन्धि/सन्धि विच्छेदं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

1×3 = 3

(क) एतत् + श्रुत्वा सः स्वगृहम् अगच्छत् ।

(ख) अतिदीर्घः प्रवासोऽयम् ।

1×2

(ग) श्रावणमासे जनाः शिवालयं गच्छन्ति ।

7.

रेखांकित पदेषु समासं/समास विग्रहं कृत्वा लिखत—

1×4 = 4

(क) त्वया विद्यायाः अभ्यासः करणीयः ।

(ख) सायंकाले सः प्रतिदिनम् भ्रमणार्थं गच्छति ।

(ग) छात्राः कक्षायाम् अष्टाध्यायीं स्मरन्ति ।

(घ) रामः च लक्ष्मणः च विश्वामित्रस्य शिष्यौ आस्ताम् ।

1×5 =

पिथौराग 8.

रेखांकितपदेषु प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य वाक्यानि उत्तर पुस्तिकायां लिखत—

1×5 = 5

(क) उत्तराखण्डे अनेकानि दृश् + अनीयर् स्थानानि सन्ति ।

(ख) बालिका गीतं गै + शतृ विद्यालयं गच्छति ।

(ग) प्रकृतेः रमणीय + तल् पश्य ।

(घ) अहिंसकः एव धर्म + ठक् भवति ।

(ङ) गायक + टाप् मधुरं गीतं गायति ।

9.

मञ्जूषायाः सहायतया निम्नलिखित वाक्यानि अव्ययशब्दैः पूरयित्वा लिखत—

1×5 = 5

(क) कार्यम् न करणीयम् ।

(ख) वृक्षेषु वानराः कूर्दन्ति ।

(ग) मम भ्राता आगमिष्यति ।

(घ) दशरथो नाम राजा बभूव ।

(ङ) वने सिंहाः गर्जन्ति ।

मञ्जूषा — उच्चैः, सहसा, पुरा, इतस्ततः, श्वः

2×5 = 10

10.

अधोलिखित वाक्यानां वाच्य परिवर्तनं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

1×3 = 3

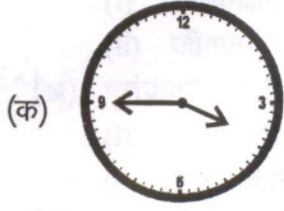
(क) बालकः स्व कार्यं करोति ।

(ख) त्वया नाटकं दृश्यते ।

(ग) बालिकाः गीतं गायन्ति ।

11. घटिकां दृष्ट्वा शब्देषु लिखत, रमेशः कदा किं करोति—

1×4

(क)

अपराह्न 3.45 बजे

(ख)

अपराह्न 4.30 बजे

(ग)

सायम् 7.15 बजे

(घ)

रात्रि 10.00 बजे

(क) रमेशः अपराह्ने वादने विद्यालयात् गृहम् आगच्छति ।

(ख) सः अपराह्ने वादने क्रीडनाय गच्छति ।

(ग) सः सायं वादने स्वाध्यायं गृहकार्यं च करोति ।

(घ) रमेशः रात्रौ वादने शयनाय गच्छति ।

12. अधोलिखित वाक्ये अङ्कानां स्थाने संख्यावाचक विशेषणैः रिक्तस्थानपूर्तिं संस्कृतेन कृत्वा पुनः उत्तर पुस्तिका लिखत—

1×2 =

(क) उद्याने (40) अश्वत्थ वृक्षाः सन्ति ।

(ख) संवत्सरे (12) मासाः भवन्ति ।

13. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा पूर्णवाक्यं उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

1×4 =

(क) किम् अद्य त्वं विद्यालयं न गमिष्यति ?

(ख) छात्राः विद्यालयस्य क्रीडांगणे क्रीडति ।

(ग) मम उद्याने अनेकाः पुष्पाणि विकसन्ति ।

(घ) श्वः अहं दिल्लीनगरम् अगच्छम् ।

खण्ड - 'घ' (पठित अवबोधनम्)

14. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तत् आधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत—

अथापरेद्युः राज्ञो राजधानीं प्रति प्रस्थानोत्सुकस्य पुरतः कश्चित् शस्त्राहतः श्रमक्लान्तः पुरुषः आश्रममागतः । तस्मिन् कष्टं विलोक्य दयार्द्रो मुनिर्यथासाध्यं तस्योपचारे प्रवृत्तः । राजापि तादृशस्य आतुरस्य दशया विकल इव मुनेस्तस्मिन् कार्ये तदादेशेन सहायतां चकार । कतिपयैरेव दिवसैरागन्तुको मुनेः राज्ञश्चोपचारेण स्वस्थो जातः ।

(क) एक पदेन उत्तरत—

(i) कीदृशः पुरुषः आश्रममागतः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत—

1×2 =

(i) तस्य कष्टं विलोक्य दयार्द्रो मुनिः किम् अकरोत् ?

(ii) आगन्तुकः पुरुषः कथं स्वस्थो जातः ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत—

1×2 =

(i) 'शस्त्राहस्तः पुरुषः' अत्र विशेष्य पदं किम् ?

(ii) 'तस्योपचारे' अस्मिन् पदे सन्धि-विच्छेदं कुरुत ।

1×4 = 5. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत—
रे रे चातक ! सावधानमनसा मित्र क्षणं श्रूयताम् —
मम्मोदा बहवो हि सन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशाः ।
केचिद् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद् वृथा,
यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वचः ॥

(क) एकपदेन उत्तरत—

(i) अम्मोदाः कुत्र सन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) केचिद् वृष्टिभिः काम् आर्द्रयन्ति ?

(ii) कीदृशं वचनं मा ब्रूहि ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'मेघाः' अस्य समानार्थिपदं श्लोकात् चित्वा लिखत ।

(ii) 'नैतादृशाः' अस्मिन् पदे सन्धि-विच्छेदं कुरुत ।

1

1×2 = 2

1×2 = 2

पुस्तिकायां 16. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत—

रामः — एष भवतोः सौन्दर्यावलोकजनितेन कौतूहलेन पृच्छामि—क्षत्रियकुलपितामहयोः सूर्यचन्द्रयोः को वा भवतोर्वशस्य कर्ता ?

लवः — भगवन् सहस्रदीधितिः ।

रामः — कथमस्मत्समानाभिजनौ संवृत्तौ ?

विदूषकः — किं द्वयोरप्येकमेव प्रतिवचनम् ?

लवः — भ्रातरावावां सोदर्यौ ।

रामः — समरूपः शरीरसन्निवेशः । वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम् ।

लवः — आवाम् यमलौ ।

रामः — सम्प्रति युज्यते । किं नामधेयम् ?

(क) एक पदेन उत्तरत—

(i) लवकुशयोः वंशस्य कर्ता कः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) लवकुशौ रामः किं पृच्छति ?

(ii) अत्र यमलौ कौ ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'सूर्यः' अस्य पर्यायवाचिपदं नाट्यांशात् चित्वा लिखत ।

(ii) 'आवाम् यमलौ' अत्र आवाम् सर्वनाम-पदं कस्मै प्रयुक्तम् ।

1

1×2 = 2

1×2 = 2

17. अधोलिखित-श्लोकयोः भावार्थं उपयुक्तपदैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—

(क) सर्वेष्वृतुष्वहरहः पुम्भिरात्महितैषिभिः ।

बलस्यार्धेन कर्तव्यो व्यायामो हन्त्यतोऽन्यथा ॥

(i) ये मनुष्याः इच्छन्ति ।

(ii) तैः अर्धबलेन व्यायामः करणीयः ।

(iii) अन्यथा हानिकारकः ।

1×3 = 3

- (ख) एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ॥
- (i) एकेन राजहंसेन यादृशी भवति ।
(ii) तादृशी सरोवरं परितः तटे निवसता न भवति ।
18. अधोलिखित-श्लोकयोः अन्वयं पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—
- (क) एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।
पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरन्दरम् ॥
- यथा—
एक एव मानी (i) खगः वने वसति (ii) म्रियते वा (iii)
याचते वा ।
- (ख) न चास्ति सदृशं तेन किञ्चित्स्थौल्यापकर्षणम् ।
न च व्यायामिनं मर्त्यमर्दयन्त्यरयो बलात् ॥
- यथा—
तेन सदृशं (i) च किञ्चित् न अस्ति । (ii) च व्यायामिनं म
(iii) न अर्दयन्ति ।
19. रेखाङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत—
- (क) भृङ्गाः रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते । (ख) शरीरस्य आयास जननं कर्म व्यायामः इति कथं
(ग) तत्र राजसिंहो नाम राजपुत्रः वसति स्म । (घ) एतादृशी भयावह-घटना गढ़वालक्षेत्रे घटिता ।
20. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण संयोज्य पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत—
- (i) अथ सा कन्या धात्रीमुखेनातिथिं स्नानाय प्रेरितवती । 6
(ii) विक्रीतैरङ्गारैर्यत् मूल्यं लब्धं तेन शाकं धृतं दधि तैलं चिञ्चाफलं च क्रीतम् । 5
(iii) तस्याम् अनेककोटिसारः श्रेष्ठिपुत्रः शक्तिकुमारो नाम आसीत् । 2
(iv) एवं कन्यागुणसम्पदा समाकृष्टः शक्तिकुमारस्तां विधिवदुपयम्य नीतवान् । 8
(v) अस्ति द्रविणेषु काञ्ची नाम नगरी । 1
(vi) एकदा सः कावेरी तीरपत्तने विगलितसमृद्धिं विरलभूषणां कुमारीमपश्यत् । 3
(vii) ततस्तान् सुरभीन् शालीनातपे किञ्चिद् विशोष्य मुहुर्मुहुः परिवर्त्य समायां भूमौ अघट्टयत् । 4
(viii) पेयोपहारपूर्वं भोजनं धृतसहितोदनं व्यञ्जनं च तस्मै दत्तवती । 7
21. संस्कृतेन वाक्यप्रयोगं कुरुत—
- (क) इदानीम् (ख) प्रक्षाल्य (ग) पिकः
